

4.

AZ OSZTÁLYHARC: HAZAFIAS KÖTELESSÉG

Az 1949-es állami tervet a Nagy Nemzetgyűlés előtt ismertető beszédét Gheorghiu-Dej azzal zárta, hogy közvetlen összefüggést állított fel a terv teljesítése és az osztályharc között. A terv teljesítése és túlhaladása ugyanis megkövetelte „az összes dolgozó mozgósítását”. Ez két dolgot jelent. Egyrészt mozgósított (értsd: harci) állapot az ipari termelésben: „az egyik legfontosabb eszköz, amellyel keresztül tudjuk vinni a termelés emelését, a munka termelékenységének növelését, mind az önköltségi ár és az eladási ár csökkentését: a szocialista munkaverseny.”¹ Másrészt az osztályharcra való mozgósítást jelenti ez, kiterjesztve minden intézményre és minden szervezetre, az állam minden területére, valamint az ünnepekre és a mindennapokra, akár az egyes emberek olyan tevékenységeire kiterjedő értelemben, amelyet az állami- és tömegszervezetek, az irányítás, elnyomás és terror eszközeit igénybe véve elérnek és ellenőriznek.

Az osztályharc a kommunista párt hatalom-megragadása után a marxista ideológia gyakorlatba ültetésének legkíméletlenebb eszköze.² A lenini tanítás szerint az alapvető osztályellentéteket kibékíteni nem lehet, a kizsákmányoló osztályt fel kell számolni, és ezzel megszűnnek az osztályellentétek. Az állam az az eszköz, amellyel ez megvalósítható. Az állam védi a külső és a belső támadások ellen az országot. Amíg el nem tűnik a belső ellenség (burzsoázia és csatlósai, reakció), addig az állam a proletárdiktatúra megvalósításának eszköze. Azt, hogy a reakció felszámolása az élesedő osztályharc keretében történik, Sztálin csak 1937-ben,

a nagy perek idején fogalmazta meg, mint a mozgósítás indítékát: minél erősebb és sikeresebb a proletárállam, annál dühödtebben támadják azok, akik végső pusztulásukat akarják ezzel megakadályozni. Akik, természetesen, nincsenek egyedül, mert külföldön támogatókra és szövetségesekre akadnak. A hitlerizmus, a Szovjetunió megtámadása pedig fényesen igazolni látszott ezt a tételt; majd a háború után a kibontakozó hidegháború, az amerikai imperializmus és bérencei képeztek a globális ellenséget. A legfőbb közvetlen ellenséget pedig azok jelentették, akik a falakon belül vannak: akiket megneveznek, lelepleznek, elfognak, elítélnek, mert hiszen látnivaló, hogy közvetlenül veszélyeztetik a társadalmi létet, alapjaiban ássák alá a szocializmus vívmányait. Az osztályharcot ezek ellen hirdették meg, mint legfőbb erkölcsi viszonyulást, mert az osztályharc: hazafias kötelesség.

Az osztályharc: a frontok kialakítása, a gyűlölet és ezzel együtt a bűnösség-érzet és félelem szítása, az éberség követelése, a társadalom általánosan és állandóan felajzott, lázas állapotban tartása. Az új hatalom vezényelte és az új hatalmat megerősítő osztályharc elől nem lehet megbújni senkinek, nevet és helyet kap mindenki a világok harcában: vagy a dolgozó nép része, vagy a dolgozó nép ellensége lesz. Gheorghiu-Dej és társai tudták, hogy „a terv ellenállást, gyűlöletet és ellenségeskedést vált ki azokból, akiknek Népköztársaságunk sikerei, győzelmei – szálka a szemükben. Minden úton-módon szabotálni igyekeznek majd a Terv teljesítését. Ezért minden dolgozónak, mindenkinek, aki szereti hazáját és aki erőfeszítéseivel hozzá akar járulni az ország fejlődéséhez, haladásához, az a kötelessége, hogy éber legyen, hogy leleplezze, bárhol és bármilyen formában találkozik szabotázs-cselekményekkel, tervünk végrehajtásának bármilyen elgáncsolását. Tervünk végrehajtásában a Román Népköztársaság és a dolgozó nép ellenségei ellen vívott kíméletlen osztályharc elve vezérel bennünket.”³

4.1. Ellenségek

A világ, azaz a fizikai tér és a társadalmi tér megosztott, így a kialakított kognitív struktúrának is ezt a megosztottságot kell tükröznie és/vagy termelnie. A közösség megszerveződése mindig határmegvonással jár, és ez a határ azért is fontos, mert mindig vannak, akik ki- vagy bemenni, szélsőséges esetben ki- vagy betörni szándékoznak. A közösség folyamatossága azt jelenti, hogy „a határok megerősödnek, a kettéválasztás társadalmilag intézményesedik; rítusok és eljárási szabályok pecsételik meg és őrzik a be- és kilépés formáit.”⁴ A hatalom megtartására való igyekezet pedig nem más, mint egy közös ideológiát valló közösség határainak megerősítése és a közösség számbeli nagyságának (a választóknak) a növelése. A határmegerősítés egyik alapformája a külső fenyegetettséggel és fenyegetéssel (valósággal, lehetőséggel vagy elképzelttel) való manipulálás.

A romániai új hatalom, szomszédos társaival együtt, uralomra jutása után is állandó ideológiai harcot folytatott a külső és belső ellenségekkel. A különbség az előző időszakhoz képest abban állott, hogy egyre több eszköze és módszere volt arra, hogy ebbe az ideológiai harcba az egész társadalmat bevonja, a front-vonalakat a társadalom minden szegmentumára kiterjessze. Nem arról van szó, hogy az új hatalomnak valóban voltak ellenségei. A hatalmi harc Romániában a király trónfosztásával, majd az 1948. márciusi választásokkal eldőlt. De a hatalom tovább akart terjeszkedni. Megvolt az ereje és a módszere ahhoz, hogy ellenségképet alakítson, hogy ezzel szemben saját híveket mozgósítson, és „győzelemre” vezesse őket. „Az ellenség ... azonosítható személyek vagy sztereotípiák, nekik tulajdonított visszataszító jellemvonásokkal, gonosz szándékokkal vagy tettekkel. Nem a károkozás számít, hanem a tulajdonítás.”⁵ A hatalom-megragadás után kibontakozó osztályharcban, amikor már nem volt igazi politikai tét, hanem a gazdasági-társadalmi feladatok megvalósítása került előtérbe, döntő elem volt az, hogy megnevezzék a személyeket, kialakítsák a

sztereotípiákat, hogy mozgósítani lehessen „a munka frontján” a társadalmat. Különösen olyan közegben, mint a Székelyföld, ahol nem voltak nagyvárosok és munkásközpontok, így kiváltságok megadásával nem lehetett tömeges támogatottságot kialakítani.

Maradtak a megosztás és alávetés eszközei, maradt az erővel való fenyegetés és a megtorlás. Maradtak azoknak a típusoknak és személyeknek az ellenségévé kikiáltása és ellenségként való kezelése, akik az új hatalom kiterjesztésének valóban ellenzői voltak: a falvak gazdasági vezető rétege, azaz: a kulákok, és szellemi vezetői, azaz: a papok és a tanítók.

4.1.1. Kulákok

1949-ben a Székelyföldön, városi és falusi környezetben kibomló osztályharcban a Pártnak, a tömegszervezeteknek, a új államhatalom frissen létrehozott intézményeinek alapvető feladata volt, hogy megkeressék, megmutassák, megfélemlítsék, kizárják, kiszorítsák, megalázzák, összetörjék, végső esetben, ahogy az a harcban megtörténik, elpusztítsák az ellenséget.

1949-ben a Székelyföldön az új hatalomnak nincs valóban aktív és támadó (és nem defenzívában levő, mint a katolikus egyház), frontba tömörülő, számba jöhető ellensége. Vannak ugyan bujkáló ellenállók, vagy falvakon kis körű szervezett, vagy spontán akciók az új hatalom helyi képviselői ellen,⁶ de ezeknek nincs súlya, nem jelentenek igazi, átfogó fenyegetést. 1949 az az év, amikor a valódi ellenség hiányában és ennek ellenére, az új hatalom kezében levő eszközök és módszerek átfogó ellenségképet alakítanak ki és közvetítenek a legeldugottabb falvakba is. Ebben az évben a Székelyföldön nem maradt olyan falu, közösség, család, felnőtt egyén, aki ki tudott volna bújni a mozgósítás elől. A Székelyföldön ekkor helyi, mesterségesen teremtett és kezelt konfliktusok sorozatán keresztül, meg a következő fejezetben tárgyalt ünnepek és kampányok segítségével megteremtették a lázas, feszített, várakozó, félelemmel teljes társadalmi pszichózis állapotát.

Mint a tervszerűen (a Terv segítségével) cselekvő pók: az új hatalom lebénítja a társadalmat, hogy utána saját szándékai, tervei szerint alakíthassa – amennyiben az továbbra is béna marad, és valamilyen új formában nem kezd saját mozgásba.

Az előző fejezetekben esetek sorát mutattam be, amelyből kiderülhet: az új hatalom intézményei éppen csak kiterjeszkedtek és megkezdték munkájukat, de az még jórészt csak az újjáépítés; a tömegszervezetek (különösen falvakon) kampányszerűen vannak jelen, vagy formálisan működnek; Marosvásárhelyen és a néhány vidéki ipari központon kívül a munkásság, az élcsapat igen kis számú vagy hiányzik. A gazdasági-társadalmi sajátosságok úgy hozzák, hogy a Székelyföldön az osztályharc a falvakon bontakozik ki teljes erővel.

Az ellenség egyik neve: a kulák.

A kulákok elleni harc teljes frontja a Román Munkáspárt Központi Vezetésének 1949. március 3-5. között megtartott plenáris ülése után bontakozik ki. A harchoz az útmutató szöveget Gheorghiu-Dejnek ezen a plenáris ülésen tartott beszéde szolgáltatja.⁷ Hosszú elemzés található benne a Román Népköztársaság parasztgazdaságainak fejlődési sajátosságairól: az elemzés célja, hogy a mielőtt megindulna a „földművelés terén a szocializmus megvalósításáért folytatott küzdelem... tiszta képet kapjunk földművelésünk jelenlegi helyzetéről, a földművelésnek a nemzetgazdaság egészében elfoglalt helyéről, a falusi osztály-viszonyokról...”.

A kulák azonban nem gazdasági, hanem ideológiai kreáció. A kulák, mint ellenséges valóság kialakításának két fontos támpontját nyújtja a beszéd. Kiderül, hogy

1. mi is az, ami a kulákot jellemzi, valamint
2. hogyan is lehet megkülönböztetni a kulákot a nem-kuláktól.

A kiinduló statisztikai adat: az 1948-as népszámlálás adatai szerint a lakosság körülbelül 75 százaléka falun él, és ennek a falusi lakosoknak 90 százaléka foglalkozik földműveléssel. A szántóföldek 96,2 százaléka magántulajdonban van.

A falusi gazdálkodók birtoknagyság szerinti rétegződése:

1 hektár alatt	17,2 százalék
1-3 hektár között	36 százalék
3-5 hektár között	22,9 százalék
5-10 hektár között	17,8 százalék
10-20 hektár között	4,9 százalék
20-50 hektár között	1 százalék
50 hektár felett	0,2 százalék. ⁸

A számadatok elemzéséből leszűrt, politikailag hasznosítható következtetések:

„a. mezőgazdaságunkban a kis parasztgazdaságok az egyéni gazdaságok összességének több mint felét teszik ki (...)

c. a szegényparasztság számbelileg nagyobb, politikailag pedig a FŐERŐT képviseli, AMELYRE A MUNKÁSOSZTÁLY A FALUN TÁMASZKODIK.

A középparasztság falvaink lakosságának jelentős részét – a gazdaságok számának körülbelül 34 százalékát – teszi ki. A szegényparasztok és a középparasztok együttesen képezik a dolgozó parasztságot. (...) Elmaradott mezőgazdaságunk gyenge munkatermelékenységének, valamint a kulákok különböző formában megnyilvánuló kizsákmányolásának következtében a középparasztok egy része igen kevéssé különbözik a szegényparasztoktól. (...) Mint tulajdonos, ő nem zsákmányolja ki a munkásnép többi képviselőjének munkáját. Bár kötve van tulajdonviszonyából származó érdekeihez, viseli azonban a zsirosparaszt gazdasági nyomásának terhét, érdeke tehát a falvak szegénysége mellé, a munkásosztály mellé állni és ennek vezetése alatt a legnagyobb számú falusi kizsákmányoló osztály – a falvak burzsoáziája – a kulákság ellen harcolni. (...) a kulákok (...) annak ellenére, hogy viszonylag kevesen vannak, gazdasági hatalmuk nagyon erős, és ez a hatalom még növekedett az 1945-ös földreform után...”

Mivel a népi demokratikus rendszer korlátozza kizsákmányolási lehetőségeiket, „a kulákok teli vannak gyűlölettel a népi demokratikus rendszer ellen és nem riadnak vissza semmilyen ármányko-

dástól, semmilyen ellenséges cselekedettől, szabotáztól vagy bűnténytől. Minthogy kis számban vannak és viszonylag nagy földterületet uralnak és jelentős gazdasági berendezéssel rendelkeznek, a kulákok termelvényeiknek csak kis részét fogyasztják el, míg a fennmaradó résszel a piacon üzérkednek. Gazdasági helyzetük révén és ravaszságukkal, valamint azzal, hogy a parasztok között élnek, sikerül a középparasztság egy részét, sőt a szegényparasztság egy részét is befolyásuk alatt tartani. De annak következtében, hogy a kulákság a falvak kizsákmányoló osztálya, a kulákság és a parasztság többi rétegei között mély, egyre jobban éleződő ellentétek vannak...”⁹

Akik pedig nem veszik észre ezeket az ellentéteket, azokat fel kell világosítani, hogy kinyíljon a szemük. A megkülönböztetés problémájának valós alapja van, mert már megesett, hogy „Egyes elvtársak, falusi munkájuk során gyakran összetévesztették a középgazdaságot a kulákéval, a középparasztot a kulákkal, vagy fordítva.” Nem elég tehát, ha csak a föld nagyságát vesszük figyelembe. Ezért a pártfőtitkár konkrét kritériumokat sorol:

„Van-e földje és ha igen, milyen vidéken fekszik, rendelkezik-e más termelési eszközökkel is, milyen számban és milyen termelési eszközökkel, milyen mezőgazdasági ágat úz, mennyit termel és a termelésből mennyit visz a piacra, kizsákmányol-e vagy nem idegen munkaerőt, kizsákmányolják-e mások, a család nagyságát, valamint számos helyi körülményt, amelyet csak úgy mérhetünk fel, ha minden konkrét esetet külön vizsgálunk. A döntő azonban az, hogy kizsákmányol-e vagy sem idegen munkát, és kizsákmányolják-e vagy sem mások; rendelkezik-e termelő eszközökkel, és ha igen, milyen mennyiségben és milyen fajtájúak ezek.” A pártfőtitkár konkrét példát is mond: „egy földtulajdonosnak kis földterülete van (1-2 hektár). Mégis kuláknak tekinthető, mivel ami kuláki helyzetét meghatározza ebben az esetben nem a földjének a kiterjedése, hanem a többi termelési eszközök: egy traktor, egy cséplőgép – valamint egyéb jövedelmek is: állattenyésztés, nagyszabású méhészet, fuvarozások stb., amikhez bér-munkát használ fel, mivel egymaga a családjával képtelen a kuláki gazdaság munkáját ellátni.”¹⁰

A gyakorlatban újra és újra tisztázni kell, az egyes esetek tanulságait felhasználva, ki is a kulák. Ez az egész rendszer sarokköve: egy falusi termelő kuláklistán írási, de ugyanakkor levehető arról. A pártutasítások szerint a gyakorlatból való kiindulás a járható út, „A kulákot csak nagyvonalakban lehet meghatározni, tehát minden konkrét esetet külön kell megvizsgálni. Éppen ezért kell ébernek lenniük a dolgozó földműveseknek, nehogy középparasztokat kuláknak, vagy kulákokat középparasztoknak tekintsenek. Ismertető jele a kuláknak, hogy állandóan panaszkodik, elégedetlenkedik, szabotál, üzérkedik. Kivétel nélkül ellenségei a népnek és a demokráciának. Ezért nem is nehéz meghatározni és felismerni a kulákot.”¹¹

Igen világos a fogalmazás, minden tisztázásnak egy a vége: aki a nép és a demokrácia ellensége, az kulák, tehát a kulák, kivétel nélkül mindegyik, a nép és a demokrácia ellensége. Minden más csak látszat, szóvirág: a valóság az, hogy a falvakban mindenki, akit gazdaságilag, társadalmi helyzete szempontjából korlátozni kell, az kulák. Tehát nem gazdasági, még csak nem is kimondottan ideológiai-politikai megnevezés ez, hanem sokkalta veszélyesebb: a csatatéren, egy (osztály)harc helyzetben közvetlenül a szembenálló, megsemmisítendő ember kijelöléséről, megnevezéséről van szó.

Kulák az, akire ráirányul az éber harcos fegyverének célkeresztje.

Az új hatalom minden munkaalkalmat, minden nyilvános megszólalást arra is felhasznál, hogy élezze az osztályharcot. A gabonabegyűjtés első pillanattól frontnak számít, „a beszolgáltatási rendszer osztályharcos jelleget tükröz.”¹² Kiváló szervezés, mozgósítás és éberség szükséges ahhoz, hogy győzedelmeskedjen. A szervezést a frissen létrehozott ideiglenes bizottságoknak kellett biztosítaniuk. Ezek feladata „idejében megszervezni és állandóan irányítani az egész beszolgáltatási folyamatot, hogy azok a legfőbb helyeken is becsületesen és a dolgozók érdekeinek megfelelően legyenek végrehajtva. Evégett szoros és állandó kapcsolat kiépítése szükséges a falusi dolgozó tömegek és az ideiglenes

bizottság között”.¹³ A kapcsolat megteremtésének és fenntartásának a biztosítéka a folyamatos politikai felvilágosító munka: „feltétlenül szükséges, hogy az összes tömegszervezetek mozgósítsák tagjaikat, csoportokba megszervezve küldjék ki falvainkba. Itt a Román Kommunista Párt vezetése alatt élni kell járniuk a mezőgazdasági bérmunkások szakszervezete tagjainak nemcsak a meggyőzésben, de a fokozott ellenőrzésben is.” Ami pedig nem egyes intézmények vagy szervezetek feladata, hanem az öntudatos dolgozóké: ébernek lenni, és „leleplezni azokat, akik bármilyen formában szabotálni igyekeznek a beszolgáltatási rendelkezéseket és el akarják gáncsolni dolgozó népünk hazafias megnyilatkozásait.”¹⁴

Az ellenség jellemző tulajdonsága, hogy a Székelyföld legkülönbözőbb részein és a legkülönbözőbb formában van jelen.

Például Szárazajtán Groza Sándor kulák összejátszott Berszán Viktor ellenőrrrel, és meghamisították a cséplési eredményt. „Illyefalván Petke András, Tankó Károly, id. Löte Dénes, Benkő Sándor, Gál Sándor, Lakatos Demeter, Márton József és Benkő Gyula szabotázskísérleteit hiúsította meg a dolgozó földművesek ébersége.”¹⁵ Csíkszentimrén Dénes Elek kulák volt a szabotáló.¹⁶ Több helyen is megtörtént, hogy a kulákok a szérűn agitáltak, azt hirdették, hogy „akik a szérűn csépelnek, azoknak a terményeit mind egy szemig elveszik”.¹⁷ Káposztásszentmiklóson Orosz János is a szérűn izgatott, de „a szegény és a középparasztok elhatározták, hogy nem hallgatnak semmilyen reakciós hírverésre és egymás segítségével végzik el a munkálatokat (...) nem tűrik azt, aki hangoztatni meri ma is, hogy számára csak a nyugati hatalmak hozhatnak szabadságot, és kérték a hatóságokat, tegyék meg a lépéseket Orosz Jánosnak a faluból való eltávolításáért...”.¹⁸ Kisgörgényben „a falu lakosai, egy-két kulák kivételével, teljesen egyetértenek a szérűn való csépléssel”.¹⁹ Leleplezések soráról is beszámol az újság: Csíkmenaságon Finánc Dániel József kulák gabonáját titokban hazaszállította; Csíkszentsimonban András Mihály lopta haza a terményeit; Csíkverebesen Kovács Árpád kulák hazaszállította gabonáját, egy részét ki is csépelte, letartóztatták; Kászonjakabfalván István András nagygazda a gabonáját

otthon csépelte ki kézi cséppel, Illyés K. Lajos 80 darab juh helyett 30-at jelentett be.²⁰ Berecki József süketdemeterfalvi kulák július 27-én éjjel haza akarta hordani a termény egy részét; Tar Sándor havadtői kulák egy búzatábláján titokban leszedte a kalászokat s otthon elrejtette; Kilyén Mózes és Zsigmond iklandi nagygazdák búzájuk egy részét lopva hazavitték, kicsépeltek, árulták; Orbán József sóváradai kulák semmi különösebbet nem tett, csak „fáj neki a mostani helyzet, mert régebb ezer véka búza bogarasodott meg a hombárjaiban.”²¹ Alsóbölkényben sem történt semmi különös, csak tapasztalható, hogy „lelóg a kulákság orra, mert minden gonoszsága ellenére nem sikerült megakadályozni a szérún való cséplést s ezzel megszűnt a lehetősége annak, hogy „bottal” csökkentsék a hektáronkénti átlagtermést, vagy pedig a cséplőgépek legéberebb személyzetét is kijátsszák, mint ahogy az a múlt évben is több helyen megtörtént.”²² Kászonimpéren Nagy Márton zsirosgazda, a község legmódosabb kulákja volt az, aki rajtavesztett: titokban hazaszállította a gabonáját, és kézi cséppel hozzáfogott, hogy kicsépelje. Letartóztatták, akárcsak a vele egyfalusi Veress Dénes kulákot, aki hasonló bűncselekményt követett el.²³

A kulákokra az állandó „ravaszság” jellemző: megpróbálnak túljárni a szegények, vagy a hatósági emberek eszén. Például szeptember 18-án a gyergyószentmiklósi RNDSz kiküldöttje gyűlést tartott Gyergyóalfaluban, és javasolta egy szülőotthon létesítését. A jelen levő kulákasszony ezer lejt ajánlott fel, de cserébe azt kérte, hogy „a RNDSz járjon közbe, hogy mentesítsék a kulák titula alól”. Az esetből, ami a ravasz kulák leleplezéseként tálaltak, de szerintem nem a ravasztságot, hanem éppen ennek hiányát, meg a kétségbeesést mutatja, osztályharcos ügyet csináltak: „A RNDSZ azonnal feldolgozta a kérdés jelentőségét, s alaposan megmagyarázták Páskó Istvánnénak, hogy a dolgozó paraszt nevet, amit a múltban annyira lenézett, nem viselheti más, mint becsületes múltú dolgozó ember, és azt nem lehet megvásárolni semmi pénzért.”²⁴

4.1.2. Papok

1949-ben folytatódik az egyházak 1948-ban felerősödő támadása, üldözése, megosztása, az új államba való integrálása. Külön fejezetben lesz szó a Székelyföldön erős bázissal rendelkező katolikus egyház elleni, 1949 tavaszán kibontakozó támadásról.

Helyi szinten a fő cél: elnémítani, megfélemlíteni, a vezetőktől, püspöktől elszigetelni a papokat. Elnémítani természetesen csak átvitt értelemben, hiszen azt, hogy a templomban prédikáljanak, nem tudják megakadályozni. Ami cél, és amit el kellene érni: a templomban, a szószékről csak a hivatalos propagandának megfelelő gondolatok, a „Népköztársaság építését támogató” kijelentések, a békeharc és béketábor igazát megerősítő szavak hangozzanak el. Ne történjen meg az, amit például „G. Kovács Ernő, az istentől elrugaszkodott havadi pap” elkövetett: „Azt merte állítani, hogy országunkban nincsen vallásszabadság.” A tényeket nézve, igazat mondott, a hatalom oldaláról nézve azonban hazudott és uszított. De ennél is súlyosabb, hogy „arra bízta a jelenlevőket, hogy „vérrel és testtel is védjék meg” a vallásszabadságot. Ez bizony a népi demokráciával szembeni harcra mozgósítás. Ugyanakkor alátámasztása annak, hogy igenis szükség van osztályharcra, igenis az ellenség itt van közöttünk, és már forgatja a maga fegyvereit. Az osztályharc erkölcsössége kétségbevonhatatlan: a hatalom az igazság birtokosa, aki a hatalom ellen van, az az igazság ellen van, és az osztályharcban le kell sújtani rájuk.

A félelem, a düh és a támadás igazi oka: 1949-ben a székelyföldi falvakban az egyetlen nyilvános hely, ahol – még – más, a fennálló hatalmától eltérő ideológia is tömegeket megmozgatva hat, és ahol kritikusan viszonyulnak az új hatalomhoz, az a templom. Ugyanakkor a hatalom irányította tömegszervezetek, kulturális szervezkedés reális alternatívája az egyházi szervezetek, szervezkedés. Ezért kell lecsapni „népi demokráciánk papi palástba bújt ellenségei”-re.

Melyek azok a bűnök, amelyekkel a papok kiérdemlik az osztálygyűlöletet? Először is a nyíltan hangoztatott véleményük. Bors Balázs csíkszenttamási plébános március 2-i beszédében szól

arról, hogy „A mai idők egy lélektelen testi embert neveltek ki, azt dicsőítik, országszerte arról írnak az újságok... Ne rettenjünk meg a testi ember csapásai alatt, hanem harcoljunk ellenük.” Utána kijelenti: „Aki templomba jár, az ne járjon gyűlésbe, aki pedig gyűlésbe jár, az ne járjon templomba...”²⁵ Bokor Ferenc csíkszenttamási plébános „a párt, a tömegszervezetek ellen prédikált... gyűléseznek, de hiába, mert hamis próféták és báránybőrbe bújt farkasok ezek, ő még sokat mondhatna, de nem szabad...” A csíksomlyói búcsú után, a fogadáson pedig azt mondta, hogy „vigyázzatok a gyerekekre, mert ki akarják ragadni a hitből és rossz útra akarják téríteni...”²⁶ Barabás Márton csíkszentsimoni plébános „a felszabadulás után féktelenül uszított a népi demokratikus rendszer és a Szovjet hadsereg ellen. Kijelentette: álljunk ki, mi magyarok, és keljünk fel a kommunisták ellen...”²⁷ György Gáspár kászonaltízi esperes-plébános húsvét első napján prédikálta: „Ne olvassatok más tartalmú könyveket, sem újságokat, sem brosúrákat, csak azokat olvassátok, amelyek a feltámadást hirdetik”. A kérdésre, hogy hogyan támadnak fel azok, akiket a háború darabokra szakított, azt válaszolta, hogy „ne aggódjatok, híveim, mert azok is feltámadnak”. A sajtólevelező szerint, aki erről tudósít, azt értette ezen: ne féljétek az újabb háborútól, mert azok is feltámadnak, akik ennek áldozatai lesznek.²⁸ Bálint Vilmos csíkmadarasi plébános egy fiatal diák temetésén elmondott beszédben kétértelmű kijelentéseket tett. Egy első éves szakiskolás önkéntes munkára ment az osztályával, egy balesetben súlyosan megsebesült, és egy hét szenvedés után meghalt. „A beszédben az agyafúrt plébános kísérletet tett, hogy nagyhangú frázisokba csomagolva a lakosság között hangulatot keltsen az ifjúság által oly nagy lelkesedéssel végzett önkéntes munka ellen.”²⁹

A véleményeknél súlyosabb, hogy mit tesznek a közösségek vezetőiként számon tartott papok. Vágási Domokos csíkkozmási pap még csíkmadarasi plébános korában „amikor a MNSz vagy valamely más szervezet gyűlést tartott, ő mindig templomozást rendelt el”. Az egyháztanács-választáskor kijelentette, hogy az

istentelen pártok tagjait nem engedi szavazni.³⁰ Madaras Ferenc csíkszentdomokosi plébános arra bízta a híveket a legutóbbi választásokkor, hogy ne menjenek szavazni; kísérletet tett arra, hogy az ifjúságot visszatartsa a szervezkedéstől, és saját befolyása alá vonja.³¹ Nagy Antal csíkszentmártoni plébános a kultúrverseny közben „több ízben harangozással próbált zavart kelteni”.³² Fazakas István gyimesközéplöki plébános énekkart szervezett, hogy elvonja a fiatalságot a kultúrotthoni tevékenységtől.³³ A zetelaki Ferenc Ervin plébános „a kultúrversenyek kihirdetése után azonnal megkezdte az ellenséges propagandát”, és ennek köszönhetően az itteni ifjak nem vettek részt a kultúrversenyen.³⁴

*4.1.3. Az ellenséget jellemző tevékenységek:
szervezkedés, összeesküvés, merénylet*

Az osztályharc azért is veszélyes azok számára, akik vívják, mert az ellenség titokban szervezkedik. Az éberség azért szükséges, hogy fel lehessen fedni, le lehessen leplezni az ellenséges hadmozdulatokat. Ha pillanatnyilag nem is látszik, de biztos, hogy a kulákok, papok, a falu más reakciós elemei összefognak, szervezkednek, összeesküvést szőnek.

Egy látszatra ártatlan, a „középkori babonákra” építő eset történt Lövétén. „Az egyéves terv életbeléptetése után a lövétei bányászok önkéntes közmunkára készültek. Másnap reggel apró cédulák voltak szétszórva az utcákon. A cédulákon „imádság” volt, azaz parancs: nem szabad dolgozni, nem szabad közmunkát végezni, mert az isten ellen való. Azt is megparancsolta az írás, hogy mindenki, aki olvasta, írjon belőle még kilencet, dobja el, mert különben valami nagy szerencsétlenség éri. Vizsgálat indult, és kiderült, hogy a cédula Molnár Imrénétől, a pap bizalmasától ered, a legtöbbet pedig a jegyző felesége gépelte.”³⁵ Annyira azért nem volt ártatlan az eset, hogy ne számítson ellenséges propagandának.

Ennél sokkal komolyabb dolog történt a Nyárad mentén. Itt „13 tagú kulák-bűnszövetkezet szívtá Lukafalva dolgozó parasztjainak vérét”.³⁶ Megalakult a faluban az új hatalom támogatásával az Általános Szövetkezet. A községben „létezik egy halódó Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület szervezet, illetve gazdakör is, amely nem öleli fel a dolgozók széles tömegeit, hanem azt néhány kulák használta fel saját anyagi érdekeik szolgálatára. A gazdakör cégére mögött néhány kulák cséplőgépet és traktort vásárolt kedvezményes áron.”³⁷ A helyi osztályharc azért bontakozott ki, mert „A helybeli dolgozók között jogosan vetődött fel az igény, hogy a gépeket, mint a kizsákmányolásnak a helyi eszközét, amit mostanig a zsírosparasztok igen nagy eredménnyel használtak a maguk javára, vegye birtokba a szövetkezet, és ezzel a gépek a nép széles rétegeinek a szolgálatába állíttassanak. Igen ám, de az EMGE cégére mögött megbúvó 13 nagygazda a nép akaratával makacsul szembeszállt és mindenféle hazugsággal szeretné megtartani magának azokat a gépeket, amelyeket ők a dolgozó nép adójából fenntartott állam támogatásával, jutányos áron szereztek be és használtak később vagyoniuk növelésére.”³⁸

Ha osztályharc, akkor leleplezésekre is sor kerül, és sorra kiderül, hogy kik a főkolomposok: Bartha György 49 holdas szívtelen, kegyetlen zsírosparaszt; Mátyás Miklós, 1944 előtt községi bíró, akinek szegényparasztokat szipolyozó voltáról az tanúskodik, hogy „amikor megházasodott, mindössze 5 hold birtoka volt. Ma viszont mindegy 20 holdnyi birtokot tart nyilván az ő nevében a telekkönyv.”; Tollas Elek, aki „8 hold földjén állandóan 2-3 szegényparasztot dolgoztat, ő maga pedig azalatt liszttel, kukoricával és egyéb terménnyel az országot járja, seftel, üzérkedik.”³⁹ Ez az eset azért érdemel említést, mert közös vagyoni kisajátításának, szövetkezeti, azaz végső soron állami ellenőrzés alá vonásának ez a megfélemlítésből és eltulajdonításból összeálló formája általános volt ebben az időben.

1949. július 31-én „merénylet” történt Csíkszentmártonban. A község kultúrotthona a görög kommunista partizánok javára

táncos ünnepséget rendezett. „Az ünnepség berekesztése alkalmával azonban Bors Béla csatószegei lakos, valamint Czáka József, Darvas Gábor, Incze István és Bors Antal Jánosé csíkszentsimoni kuláklegények ittas állapotban hangos botrányt okoztak. Zenét követeltek és az odasiető milicistáknak is ellenszegültek. A leghangosabban hetvenkedő kuláklegényt a milíciaparancsnokságra kísérték. Szépp János zsirosgazda uszítására a részeg társaság a milícia épülete előtt összeverődve, késekkel fenyegetőzve akarták kiszabadítani a letartóztatottakat. Az okvetetlenkedő, reakciós jelszavakat kiabáló duhaj és késelésre készülő társaság tagjait: Szépp János zsirosparasztot, Incze Istvánt, Darvas Gábort, Bors Antalt és Czáka Józsefet letartóztatták”.⁴⁰ A hivatalos vélemény szerint mindezt azért kerülhetett, mert „Szépp János zsirosparaszt, az egész merénylet értelmi szerzője, a szem és fültanúk vallomása szerint útszéli hangon ócsárolta az öntudatos dolgozókat, s biztatta tettelegességre a kulák fattyakat”; meg azért is, mert volt a faluban két olyan kocsmá, ahol a kulákság tanyázott, és innen indultak ki a rendbontó, részeg legények is. Az eset után a két kocsmát azonnal bezáratták.⁴¹

A valóban mély, tragikus kimenetelű helyi összeütközések az új hatalom és a társadalom között, amennyiben voltak ilyenek, mindmáig nem kerültek nyilvánosságra. Kutatói feladat ezek kinyomozása, feltárása. A következőkben egy olyan esetet szeretnék bemutatni, amikor a helyi társadalom, ha nem is esküdött össze, de a megtorlást is vállalva – és, sajnos, valóban elszenvedve – összefogott papja védelmében. A helyszín: Szárhegy, a valószínű időpont 1949 tavasza.

„1949-ben volt, miután Márton Áron püspököt letartóztatták s elvitték, a hatóságok az egységet meg akarták bontani. S kialakult egy olyan helyzet, hogy a papság megtagadta a fizetés felvételét, az állami segélyt. S a hatóság erőszakolta a papokat, hogy vegyék fel a pénzt, de fentről, Gyulafehérvárról utasítás volt, hogy az állami segélyt nem szabad felvenni. S így mentek a szárhegyi paphoz is, Szekuritáté s a párt részéről, hogy miért nem veszi fel a fizetést. S a pap megmondta, miért nem, milyen utasítás van.

S a faluban elterjedt a hír, hogy jöttek a hatóság, a Szekuritáté részéről, s viszik el a papot. Valaki félreverte a harangot, összecsendült a nép, hogy védje meg a papot, kialakult egy csetepaté, s például egy olyan eset volt, szerencsétlen, áldozatul esett, az életével fizetett, az egyik aktivista a tömegek elől menekülve, a kerteken keresztül egy másik utcába jutott, s az utcába szaladt lefelé. S az utcában jött kankós pálcával egy polgár, Csergő Vilmosnak hívták talán, felfele, szembe. Bácsikám, az isten megfizeti, mentsen meg, mert meg akarnak ölni, mondta az aktivista. S a bácsikám megfordította a kankós pálcát, s kettőt-hármat húzott reá, mert gondolta, hogy ez nem alaptalanul szalad, s nem alaptalanul üldözik. Kérem szépen, mikor vége lett ennek a csetepatének, persze a plébános csitította a népet, hogy menjenek haza, nem akarnak engem elvinni, s csak azért jöttek, hogy kérdezzék meg, a fizetést miért nem veszem fel, s valahogy aztán elcsitult a nép, s széteszlott.

De jött a retorzió! Más éjszakától megjelentek kérem szépen az úgynevezett fekete kocsikkal, s olyanokat is összeszedtek, akik otthon se voltak a faluban. Nem számított, bizonygathatta, mert nekik szálka volt a szemükben valamilyen szempontból az az illető, listára tették, elvitték, nem tudom hány évet kapott, a faluba otthon se volt. Nahát szegény Vilmos bácsi, Csergő Vilmos, ezért a kankós pálcával való 2-3 ütését az életével fizetett. Bevitték, s addig verték, amíg belehalt. 60 éves volt.

Apósomat, mert egyházi iskolában tanított, szét akarták robbantani az egyházi iskolába tanító tanerőket, fel akarták számolni, hogy ne maradjanak együtt, mind ahogy voltak, hogy egyházi tantestület, ezért fogták s szétrobbantották őket, hát apósomat elhelyezték például Szárhegyről Csíkszentmártonba. És majdnem mindenkit a faluból máshova, más faluba. S apósomat is becitálták. Hát otthon se volt! Szerencsére elengedték, mert bizonyította, hogy Csíkszentmártonban tanít, odahaza sem volt.

Aki nem volt nagyon nagy szálka a szemükben, s bizonyítani tudta, hogy nem volt otthon, azt elengedték. De aki szálka volt, azt kérem szépen, hiába bizonygatta, elvitték, s volt olyan eset, hogy a Duna-csatornához vitték, s ott lelte halálát.⁴²

4.1.4. A leleplezett ellenség: kizárások, tisztogatások

A tisztogatásoknak, kizárásoknak nagyon komoly anyagi és közösségi következményei is lehettek, valóban rátermett, a helyiek bizalmát élvező embereket távolítottak el vezető posztokról, szervezetekből, és ezzel gyengítették a helyi intézményeket, a közösségeket. Legalább ugyanilyen fontos volt azonban, hogy a morális megtisztulás rítusát sokszor eljuttassák, és ezzel kohéziót próbáljanak kialakítani.

Februárban, akárcsak máshol, Csíkban is „nagy lelkesedéssel” folyt az egységes ifjúsági szervezet egyesülést kimondó gyűléseinek előkészítése. A szervezők mindent megtettek, hogy ne csak mellőzzék a „kulákfiókákat”, hanem ennek megszegyenítő formái is legyenek. Remetén Bokor Ferenc János 27 éves kulákifjú és társai, Újtusnádon Kórodi Sorki András jutott erre a sorsra.⁴³

A Magyar Népi Szövetség újjászervezése is elsősorban a tisztogatás jegyében történt. A háromszéki Nyujtódon például „Egy MNSz gyűlés keretében feltárulnak a kulákok sorozatos gazságai...” Sikerült leleplezni Bács József és Pap János zsirosparasztot, Veres Venczel kulákgazdát, Bardócz Lajosné kulákasszonyt. Az erkölcsi győzelem teljes volt: „A sikerült leleplezések Nyujtódon a helyi MNSz szervezet említett taggyűlésén megerősítette a szegényparasztok osztályharcos öntudatát és küzdelmüket a vérüket szívó kulák és egyéb falusi kizsákmányolók ellen.”⁴⁴

Május 23-án, egy népgyűlésen „veszedelmes osztályellenséget leplezett le Vadad éber dolgozónépe. Lebukott a horthysta, besúgó, népnyzó, fosztogató Dániel Zsigmond.”⁴⁵ A kulák-tanító bűnei közül néhány: a háború után befurakodott a tömegszervezetekbe, és „mint az imperialisták hű csatlósa természetesen kötelességének tartotta a londoni rádió félrevezető bemondásait még jobban eltorzítva terjeszteni. A fekete autóval való rémítgetés napirenden volt nála, és itt hatalmas lehetőség volt a kezében, mert mint tanító, a keze alatt tanuló gyermekek körében terjesztette a legjobbban a rémhíreket (...) Amikor a beszolgáltatási rendelet

megjelent, módot keresett annak szabotálására. 1948-ban például 11 mázsa gabonát vont ki a beszolgáltatási kötelezettség alól. (...) A kommunistákra különösképpen haragudott. Állandóan áskálódott ellenük, plakátjaikat igyekezett megsemmisíteni, nemrég a május elseje alkalmából kiragasztott plakátot leköpte.”⁴⁶ A népgyűlés eredményes volt, a tömegszervezetek vezetői „eleget tettek a nép kérésének: Dániel Zsigmondot kizárták az összes tömegszervezetekből, a milícia pedig a beigazolódott vádak alapján elrendelte azonnali letartóztatását (...) Vadad község dolgozói megszabadultak egy uszítótól, a gyermekek egy lelketlen, hivatás nélküli tanítótól, a társadalom pedig egy veszedelmes osztályellenségtől.”⁴⁷

4 2. Az osztályharc „éles fegyverei”

4. 2.1. A munkaverseny

A korszak minden más nagyjelentőségű folyamatához hasonlóan, a beszolgáltatás is attól lett osztályharcos, hogy versenyeket szerveztek és indítottak. Ezek ugyanis mutatják és bizonyítják az új hatalom mozgósító erejét, valamint „a tömegek” támogatását. Amint a következő versenyfeltétel-felsorolásokból ki lehet következtetni, a munkaverseny során is nagyjából ugyanazt végzik, mint anélkül – csak ideologikus-propagandisztikus burkot körítenek köré. Munkaversenyeket a beszolgáltatás során több szinten is szerveznek.

A Csík, Háromszék és Udvarhely megyék közötti gabonabegyűjtési versenyben résztvevők két, „egy nagyobb és egy kisebb” versenyzáslóért küzdenek; minden járásban a legjobb eredményt elért 4 község egy ekét kap jutalmul, a kitűnt gazdák pedig oklevelet. A versenypontok a következők:

- „1. Felvilágosítómunka a gabonabegyűjtéssel kapcsolatban.
2. Éberség, a szabotálók és szabotázscselekmények gyors és kíméletlen leleplezése.

3. A cséplés előkészítése során a megyei, járási és községi gabonabegyűjtési terv idejében való előkészítése és a beszolgáltatási jegyzőkönyvek idejében való kikézésítése.

4. Tekintettel arra, hogy Csík megye gabonával bevetett területe 30.036 hektár, és a cséplés elvégzésére 170 cséplőgarnitúra áll rendelkezésre, a cséplés időtartalmát 45 napban határozzák meg. A cséplés kezdete valószínűleg augusztus 25.

5. A gabona begyűjtése.

6. Fűtőanyag biztosítása a cséplőgépek megszakítás nélküli működése céljából.

7. A cséplés ellenőrzése.

8. A gabona zökkenőmentes beszállítása.

9. Az állami gabonabegyűjtő bizottság összes rendelkezéseinek pontos és időben való végrehajtása, a holtidő teljes kiküszöbölése, fűtőanyag-megtakarítás.

10. Kollektív segélynyújtás megszervezése azok részére, akiknek nincs munkarejük vagy igásállatuk.”⁴⁸

Vajdaszentiványon a falu határában három szérű van, és a hármasszérű személyzete kezdeményezett egy munkaversenyt. A feltételek:

„1. A motor és a cséplőgép pontos működtetése.

2. A munkafegyelem megerősítése.

3. A szemveszteség csökkentése a cséplés gabona gondos összetakarítása útján.

4. A szalma és a polyva helyes összerakása.

5. A cséplés gabona helyes és pontos könyvelése.

6. A beszolgáltatandó mennyiség, a vám és a munkások díjának hiánytalan begyűjtése.

7. A tűzbiztonsági felszerelés rendbentartása.

8. A munkások késésének kiküszöbölése.

9. A munkások politikai színvonalának fejlesztése.

10. A cséplési mennyiség emelése.”⁴⁹

Hogy a győztes milyen jutalomban részesül, arról nem szól az írás.

Nem ennyire bonyolult feltételek közepette versenyez egymással Csíkszereda, Csíktaploca és Csíkszentimre nyolcszáz gazdája. A versenypontok:

„1. A beszolgáltatandó gabonamennyiség húsz százalékkal való túlhaladása;

2. Elsőrendű gabona beadása.”^{49a}

Ha úgy szükséges, verseny közben is lehet feltételeket, versenytársakat változtatni. Udvarhely megyében

„Az őszi vetési csata idejére szervezett, járások közötti versenyt kiterjesztették a krumpli begyűjtésére is. A sikeres befejezésért átcsoportosították a járásokat: az udvarhelyi felső járás a parajdi járással, az udvarhelyi alsó járás az oklándival, a két keresztúri járás pedig egymással folytatja a versenyt.”⁵⁰

4.2.2. Az ellenség írott képei

Milyen modell alakult ki az ellenség, ez esetben a kulák tettének értelmezésére?

Az ideiglenes bizottságokhoz, milíciaórsókra érkező utasítások, parancsok, valamint a felettes szervekhez küldött beszámolók, jelentések ismeretében pontosabb kép körvonalazható, mint a sajtóból. Ugyanakkor a sajtó egyúttal az ellenségkép kialakításának, sulykolásának, a manipulációnak legfőbb eszköze.

Az újságokban alkalmazott modell részei: figyelem-felhívó, érzelmi viszonyulást kiváltani akaró cím, majd: az ellenség cselekedete, az ellenség szembesülése egy pozitív hőssel (párttitkár, néptanácselnök, szegényparaszt, tömegszervezet képviselője). Harmadik elemként az ellenség viselt dolgai 1944 előtt és 1944 után. Végezetül az ellenség leleplezése, eltávolítása. Például:

„ Dánél József a Jánosé, csíkmenasági 20 hektáros kulák szabotálni igyekezett a cséplési és beszolgáltatási rendelkezéseket. Augusztus 23-án a fennálló rendelkezések ellenére hazaszállította gabonáját a mezőről. Útközben találkozott Csedő Ferencsel, a helybeli ideiglenes bizottság elnökével, aki visszatérésre szólította fel. A kulák azonban rá se hederített, hanem még jobban rácsapott a marhákra és folytatta útját, hogy otthon titokban kicsépelhesse gabonáját.

Dánél József zsírosparaszt népellenes magatartását nem csak ez az eset bizonyítja. A Horthy rendszer idején, mint közbir-

tokossági elnök terrorizálta a szegényebb gazdákat. Árverés idején például kijelentette, hogy csak a joggal rendelkezők szólhatnak bele az árverésbe. Ha egy szegényebb gazda ilyesmit megkísérelt, képes volt felpofozni.

Országunk felszabadítása után is folytatta népellenes tevékenységét. Minden népgyűlésen igyekezett zavart kelteni, demokratikus kormányunk rendelkezéseit kijátszani.

Most azonban rajtavesztett. A falusi dolgozók ébersége folytán letartóztatták és bekísérték a csíkszeredai népgyűlésre.

N.B. levelező.⁵¹

Az eseményről, mint ebben az esetben is, általában egy helyi levelező tudósít. A sajtóban aszerint jelennek meg vagy sem helyi esetek, hogy van-e helyben olyan tudósító, aki megfogalmazza és beküldje őket. A sajtóban az osztályharc tüzét ezek a helyi tűzőrök táplálják – alapvető politikai-hatalmi érdek, hogy minél több eset kerüljön nyilvánosság elé. Állandóak a felhívások, bátorítások, toborzások, valamint a *Levelezők postája* rovatokban a tanácsok: a beküldött anyagokban mi a jó és melyek a hiányosságok, mire kell törekedni a továbbiakban:

„Sütő László, Fiátfalva. Egyébként jó beszámolójából hiányoznak a pontos adatok. Reakciós kulákifjak aknamunkájáról ír anélkül, hogy pontosan megnevezné, hogy név szerint kik, mit csináltak, mivel igyekeztek akadályozni a kultúrversenyeket. Kérjük, küldjön pontos adatokra támaszkodó tudósítást.

Jánosi Sándor, Székelybó. Hangulatos, sőt mintaszerűen megírt beszámolójából sajnos a legfontosabbat kifelejtette. Azt, hogy melyik községben zajlott le az öt község kultúrversenye. A járási verseny eredményeinek megírásánál ne feledje el a leglényegesebbet!

Czinna Ferenc, Gyimesközéplek. Levelének közlésére még nem kerülhetett sor, de reméljük, hogy közlése közelebről lehetővé válik. Addig is kérjük, szíveskedjék közölni velünk azoknak a munkásoknak a nevét, akik visszaverték az egyházi lepel mögé bűjt reakció behálózó kísérleteit, s ezt hogyan tették.

Szabó Teréz, Bordos. A június 5-i kultúrverseny előkészületeiről írt beszámolóját június 11-én, tehát jóval a versenyek után kaptuk meg. Írja meg a versenyek lefolyását és azok eredményeit.

Igyekeztek tudósítását az esemény napján már be is küldeni, különben időszerűségét veszti.

Fekete János, Rózsa Aladár, Rucz Margit Szentdemeter, Demeter Árpád, Bordos. Fenti üzenetünk önöknek is szól.

Székelymuzsnai levelezőnk. Hangulatos, gondosan írt beszámolóját megkaptuk. Sajnos, a most folyó kultúrversenyekről semmit sem ír benne, de legnagyobb hibája, hogy tudósítását nem írta alá. Névtelenül beküldött írásokat sajnos nem vehetünk figyelembe, mert ez azt jelenti, hogy írója nem vállal felelősséget írása valódiságáért.”⁵²

Első olvasásra kiderül, hogy a propagandának legalább annyira van szüksége nevekre, mint az eseményekre. Azoknak a nevére, akikkel helyben valami történt, akik valamilyen ellenségesnek számító cselekedetet elkövettek, és azoknak a nevére, akik ezeket az eseményeket a sajtó, a nyilvánosság, egy idegen közösség számára elmondják. Akik, ha a helyiek szempontjait vesszük figyelembe: árulók. A hatalom saját céljaira használta fel őket. A levelek eredménye azonban valódi ügyészségi kivizsgálás, börtönbüntetés lehetett. A tét pedig nemcsak az egyének, lehetőleg közösségi vezetők ellenségé nyilvánítása és kiemelése a közösségből, hanem a közösség egységének a megbontása, a közösség megfélemlítése – ismételten csak a hatalom kiterjesztése.

Érdeemes volna feltárni a levélírók további pályáját. Néhánynak a nevével az ezutáni esztendőkből mint újságíróval vagy párt- és államapparátusbeli funkcionáriusával találkoztam. Az új hatalom iránt alapfokon kinyilvánított azonosulásuknak meglett a jutalma – ugyanakkor valószínű, hogy nemcsak feltűntek és megmutatták hajlandóságukat, hanem a hatalom szelekciós kritériumainak más szempontokból is megfeleleltek.

Az ellenség megjelenésének egy másik helye, az ellenségkép kialakításának másik eszköze: a *faliújság*, „a kommunista tömegagitáció egyik legelevenebb formája”⁵³. Nemcsak tájékoztat, hanem szervez. „Annak a munkaközösségnek konkrét és sajátos helyi feladataival kell foglalkoznia a Párt általános célkitűzéseinek szellemében, amelynek körében megjelenik. Ezáltal segítségére

kell lennie a közösség sajátos feladatai megvalósításában. A dolgozók által írott szavaknak tetté kell válniuk. A faliújság tehát éles fegyverünk harci feladataink megvalósításában.”⁵⁴

A faliújság nemcsak tájékoztat és szervez, hanem nevel is: „A leghatározottabban véget kell vetni az egyes faliújság-szerkesztőségekben dívó szokásnak, hogy a dolgozók írásait nemtörődomséggel kezeljék és egyszerűen a papírkosárba dobják. Néha minden indoklás nélkül, néha azzal az indokkal, hogy az írás szerzője nem járatos az írásban. Ez bürokratikus magatartás és lebecsülése a tömegnek. Minden egyes dolgozó közreműködését szeretettel kell fogadni, és gondosan tanulmányozni. A szerkesztő-kollektíva szent kötelessége vagy leköszölni az írást, vagy ha ez helytelen volt, felvilágosítani a szerzőt és hozzásegíteni ahhoz, hogy a jövőben helyesen lássa a kérdést.”⁵⁵ Ugyanakkor „Az RMP KV Agitációs és Propaganda Igazgatósága brosúrát állított össze abból a célból, hogy a Párt szervezeteit, valamint a faliújságok szerkesztőségeit felfegyverezze azokkal az útmutatásokkal, amelyek a faliújságok megújulásához szükségesek. A brosúra, melynek címe *A faliújságok szervezéséhez szükséges útmutatások*, részletesen elemzi a hiányosságokat, rámutat a faliújság politikai feladataira és megszabja azokat a gyakorlati intézkedéseket, amelyek szervezés és szerkesztői kollektívák működésének gyökeres megjavításához szükségesek.”⁵⁶

Ezt követően alakult ki a faliújság-mozgalom. Marosvásárhelyen március közepén a legkönnyebben elérhetőket és mozgósíthatókat, az üzemi faliújságok szerkesztőbizottsági tagjait hívták össze a szakszervezet székházába. „Az értekezleten kevés kivételtől eltekintve Marosvásárhely valamennyi üzemének faliújság-szerkesztője részt vett. A faliújságok céljairól, fontosságáról és feladatairól Löb Ernő, a RMP megyei sajtófelelőse mondott beszédet, utasításokkal látva el a szerkesztő bizottságokat.”⁵⁷ Többek között kifejtette: úgy kell megírni a cikkeket, hogy „minél rövidebben és minél érthetőbb stílusban adjuk elő mondanivalónkat, hogy a cikk átolvasása ne igényeljen hosszabb időt, mert a hosszú cikkeket a

kevés idővel rendelkező dolgozók nem tudják elolvasni. (...) A faliújság szerkesztőségének kiterjedt levelezői hálózattal kell rendelkeznie. A faliújság ne legyen tájkép, hanem ízléses formában fogja össze a cikkeket és díszítéseket. A faliújságot olyan helyen kell elhelyezni, hogy az üzem dolgozói minél könnyebben megtekinthessék.”⁵⁸ Amikor nem ilyen nagyjelentőségű, hanem gyakorlati szerkesztési kérdésekről beszélt, akkor is „a terem hallgatósága szorgalmasan jegyezte az értékes utasításokat”.⁵⁹ Az értekezlet végén a CFR fűtőház faliújság-bizottsága nevében Bódi János faliújság-versenyre hívta ki a marosvásárhelyi üzemek faliújságszerkesztő-bizottságait.⁶⁰

Arról, hogy miként sikerült megnyerni a faliújság-versenyt, Izsák István, a marosvásárhelyi Fáklya malom dolgozója számol be. Először is: „A faliújság-bizottság megalakult, de nem csak formailag, hanem valóban (...) megvizsgálta, hogyan viszonylik az üzem régi faliújságja azokhoz a követelményekhez, melyeket a RMP Központi Vezetősége megállapított, hogy milyen mértékben volt tömegmozgósító és szervező, propagandista és agitátor?”⁶¹ Kiderült, hogy azt a régi faliújságot nem kollektíven írták, hanem az iroda tisztviselői állították össze. Az új bizottság megkereste a dolgozókat, cikkeket kért tőlük, és segítette őket az írásban. A sajtóban megjelent, faliújságokkal kapcsolatos írások is sokat segítettek. Saját tapasztalat volt, hogy a faliújság-cikknek milyen hatása lehet. „Havadi Tibor egy cikkében Heinrich János olajgyári munkás teljesítményét kiemelte. Heinrich – miután elolvasta a cikket – még nagyobb kedvvel folytatta a munkát. Még aznap este termelési értekezletet tartott csoportjával. Heinrich elvtárs csoportja már a következő napon 29 százalékkal többet termelt az előírt mennyiségnél.”⁶² A formai követelményeknek is eleget tettek: „A szerkesztőbizottság igyekezett, hogy a cikkek ne csak úgy legyenek felhányva a faliújságra, ahogy a maltert szokták feldobálni a falra. Gondosan és körültekintően nézte át a cikkeket, és azokat gondosan elhelyezte...”⁶³ Végül a nagy ötlet, ami valóban egyedülállóvá tette a faliújságjukat, az volt, hogy a bizottság

minden cikk alá egy kis bírálatot is írt, arról, hogy miben, hogyan lehetne jobb az a bizonyos cikk. A törődésnek és odafigyelésnek meglett a jutalma, a TERVÉRT faliújság megnyerte a versenyt.⁶⁴

A sajtó munkatársai – a versenytől függetlenül – időnként „faliújság-körútra” indulnak. Feltehetően a kiadott utasításoknak megfelelően, nem szűkölködtek a bírálatban. A megjelent cikkekből megtudhattuk, hogy a marosvásárhelyi 1. sz. fiúiskolában „A faliújság eldugott, nehezen megközelíthető helyen, bent a tanári szobában van (...) Cikkeit csak azok láthatják, akiknek kinyitják a különben bezárt ajtót (...) A faliújság szerkesztő bizottságnak nincs meghatározott ideje, amikor rendszeres értekezletet tartana.”⁶⁵ A törvénytörő faliújságja forgalmas, mindenki által jól látható helyen van, de „A 15 cikk közül 13 augusztus 23-ának történelmi jelentőségével foglalkozik. A magasra helyezett kilométer-hosszú cikkeket nem lehet elolvasni. (...) A faliújság fogyatékosága, hogy nem foglalkozik az új igazságszolgáltatás belső életével, munkájával, az elért eredményekkel, az új igazságszolgáltatással szembeni új magatartással.”⁶⁶ Mindebből kiderül, hogy „e fontos munkát nem tudatos felismerésből, hanem kötelességből végzik”⁶⁷. Ezzel szemben a Román Népköztársaság bankjának faliújságja tartalmilag és külalakjában „arról győzi meg a szemlélőt, hogy gondosan és szeretettel szerkesztik”⁶⁸.

Egy másik körút tanulsága: „A faliújságok még nem ölelik fel a falu lüktető életét, de van már amely helyes úton halad.”⁶⁹ Kiderültek az összefüggések: minél távolabb van a település a várostól, a megye- vagy járásközponttól, annál elhanyagoltabb a faliújság. Falusi környezetben az állami egységek, azaz állami gazdaságok faliújságjai mutathatnák a példát, ha jól dolgoznának. De például a mezőgerebenesi állami gazdaság faliújságja nem más, mint néhány, az étkezde ajtajára kifüggesztett cikk; a kislekencei faliújság cikkei augusztus végén május elseje jelentőségét méltatták. Az újságíró költői kérdéseket sorakoztatott felháborodva: „Miért nem írnak a saját életükben előforduló problémákról? Hogy megy a tarlóhántás? Kik azok, akik ebben a munkában kitűntek?

Kik azok, akik nem tettek eleget kötelességüknek? Hogy ment a beszolgáltatás? Milyen volt az osztályellenség magatartása? Milyen a falu kulturális élete? És ezer más dolog, ami érdekli a falut, és amiről a faliújságnak írnia kell, hogy betöltse hivatását: tanítson, irányítson, neveljen.”⁷⁰

Az erdővidéki körút tapasztalata volt, hogy minden községben voltak faliújságok, de legtöbbjük elhanyagolt. Nincsenek vagy nem működtek faliújság-bizottságok. Legszomorúbb a helyzet Kisbaconban, ahol a faliújságon egyetlen cikk sem volt. Lehetséges, hogy „a felhalmozódott mezei munka nagyon igénybe veszi a falusi dolgozók idejét és erejét.” Ez azonban nem lehet mentség, mert „egy faliújságcikk megírása pihenést jelent, s egyben felvilágosít, mozgósít is...”⁷¹

1949-ben a faliújságok a propagandisztikus szándékok formális megvalósulásának kirívó példái nemcsak a Székelyföldön. Nem-hogy az ellenség, hanem a rendszer képe is igen hiányosan, haloványan körvonalazódik a faliújságokon. Különösen falusi környezetben nem tájékoztatott, mozgósított és nevelt – hanem jobb esetben mosoly tárgya, rosszabbik esetben az osztályharcnak, a kulákok és reakciók nyilvánosság előtti kipellengérezésének egyik, az új hatalom helyi képviselői által életben tartott helye volt.

Jegyzetek:

1. Lásd a tervet bemutató 1949-es kiadvány 40. oldalán. Az 1949-es Állami terv. Készült a kolozsvári Grafikai Üzemek nyomdájában, 1949.
2. Lásd itt és a továbbiakban Révész Béla írását, Révész 1998 5-17. p., 43-50. p.
3. A tervet bemutató kiadvány, 41. p.
4. Koselleck 1998, 12. p.
5. Edelman 1998, 118. p.
6. Például 1949-ben „...a csíkszentsimoni Virágh Ágoston és a tusnádi Bencze Géza ellenállása részét képezte egy országos méretű szervezkedésnek...” Virágh Ágoston meséli: „Még 1949-ben összekötetésbe kerültem két tusnádi személlyel. Az egyiket Domokos Józsefnek hívták, a másik Bencze Géza. Domokos idősebb volt, mint mi. Megelőzőleg, még a háború előtt, a román királyi palotában a palotaügyi miniszternek, Urdareanunak volt a sofőre. Ez a férfi megbízást kapott egy külföldi misszió által,

míg az amerikaiak még itt voltak. Domokos azzal a megbízással jött haza Bukarestből, hogy egy ellenálló csapatot szervezzen Alsíkon a visszavonuló orosz csapatok és a kommunisták ellen. Ez nekem kapóra jött. Felvettem vele a kapcsolatot Tusnádon. S ott azt a megbízást kaptam, hogy szervezzem be Alsíkon a községeket..." A tevékenységek jellegéről, konkrét akciókról nem beszél Virágh Ágoston.

Ugyancsak 1949-ben, nagypéntekről nagyszombatra virradólag, Csíkszentimrén nyolc helybeli dinamittal merényletet hajtott végre a helyi párttitkár ellen. Elfogták őket, kettőt közülük kivégeztek, a többieket hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre ítélték. Minderről lásd Kristó 1996.

7. A továbbiakban a szövegnek a *Romániai Magyar Szóban* 1949. március 21-én megjelent változatát használom, az idézetek is innen származnak.
8. Uo.
9. Uo.
10. Uo. 4. p.
11. *Népújság*, 1949. április 27.
12. *Népújság*, 1949. július 30.
13. Uo.
14. Uo.
15. *Igazság*, 1949. szeptember 16.
16. *Romániai Magyar Szó*, 1949. szeptember 16.
17. *Népújság*, 1949. augusztus 14.
18. *Népújság*, 1949. augusztus 17.
19. Uo.
20. *Igazság*, 1949. szeptember 16.
21. *Népújság*, 1949. augusztus 14.
22. *Népújság*, 1949. augusztus 10.
23. *Népújság*, 1949. szeptember 22.
24. *Népújság*, 1949. szeptember 9.
25. *Népújság*, 1949. március 4.
26. *Népújság*, 1949. június 11.
27. *Népújság*, 1949. március 18.
28. *Népújság*, 1949. május 12.
29. *Népújság*, 1949. április 15.
30. *Népújság*, 1949. június 24.
31. *Népújság*, 1949. január 27.
32. *Népújság*, 1949. június 23.
33. *Népújság*, 1949. május 19.
34. *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 4. Az esetet részletesebben a hatodik fejezetben ismertetem.
35. *Romániai Magyar Szó*, 1949. május 22.
36. A közel egy oldalas leleplező cikket, amelyből részletesebben idézek, lásd: *Népújság*, 1949. július 9.
37. Uo.
38. Uo.
39. Uo.
40. *Népújság*, 1949. augusztus 4.
41. Uo.
42. KAM Társadalomtörténeti Dokumentumtár, MAT-kutatás, MAT-interjúk 12.

43. *Népújság*, 1949. február 11.
44. *Népújság*, 1949. augusztus 3.
45. *Népújság*, 1949. május 27.
46. Uo.
47. Uo.
48. *Népújság*, 1949. augusztus 17.
49. *Népújság*, 1949. augusztus 19.
- 49a. Uo.
50. *Népújság*, 1949. október 31.
51. *Népújság*, 1949. szeptember 1. Olvasatomban: Dánél Józsefet 20 hold birtokáért kulákká nyilvánították. Augusztus 23-án, a hivatalos ünnepen úgy gondolta, hogy észrevétlenül hazaviheti gabonájának egy részét. Sajnos, találkozott az ideiglenes bizottság elnökével, akivel összeszólalkoztak. Jó lenne tudni, ki és mi volt kinevezése előtt ez az elnök, milyen viszonyban lehetett a falu tekintélyes gazdjával. Mert hogy Dánél József nem volt akárki, azt nem csak birtokának nagysága mutatja, hanem az is, hogy közbirtokossági elnök volt – aki egyébként csak a feladatát teljesítette, amikor nem engedte, hogy akik nem tulajdonosok, azok beleszóljanak az árverésbe. Az, hogy minden népgyűlésen igyekezett zavart kelteni, úgy fordítható le, hogy nem hallgatta el a véleményét. Letartóztatása a rábizonyítható szabálysértés, de ugyanakkor példa-statuálás végétt is történt.
52. *Népújság*, 1949. június 15.
53. *Romániai Magyar Szó*, 1948. február 9.
54. Uo.
55. Uo.
56. Uo.
57. *Népújság*, 1949. március 16.
58. Uo.
59. Uo.
60. Uo.
61. *Népújság*, 1949. szeptember 17.
62. Uo.
63. Uo.
64. Uo.
65. *Népújság*, 1949. augusztus 29.
66. Uo.
67. Uo.
68. Uo.
69. *Népújság*, 1949. szeptember 3.
70. Uo.
71. *Népújság*, 1949. szeptember 22.